

Şərafəddin Şərifov
Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası

HÜQUQİ ŞƏXSLƏRİN İNZİBATİ HÜQUQİ MƏSULİYYƏTİNİN SƏCİYYƏVİ CƏHƏTLƏRİ VƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Məqalədə hüquqi şəxslərin inzibati məsuliyyətinin səciyyəvi cəhətləri və xüsusiyyətləri hüquq münasibətləri sistemində və hüquq normalarının tətbiqində müstəqil əmil kimi müəyyənləşdirilir. Müəllifin fikrincə, hüquqi şəxslərin inzibati məsuliyyətinin səciyyəvi cəhətləri və xüsusiyyətləri hüquqi şəxslərin mahiyyətindən, əlamətlərindən, hüquq münasibətlərində onların iştirakının əhəmiyyətindən, müvafiq hüquq sistemində hüquqi şəxs anlayışı ilə əhatə olunan konkret məzmunundan, müvafiq dövrdə inzibati məsuliyyətin vəzifələrindən asılı olaraq formalaşır və müstəqil əmil kimi hüquqi tənzimləmə prosesinə əhəmiyyətli təsir göstərir.

Xüsusi mülkiyyətin, o cümlədən bazar iqtisadiyyatının təşəkkülü hüquq hüquqi şəxslərin iqtisadi münasibətlərdə əhəmiyyətini artırmaqla yanaşı, onların münasibətlərdə iştirakı ilə bağlı hüquq və vəzifələrinin, eləcə də hüquqi məsuliyyətinin xüsusiyyətlərinin və səciyyəvi cəhətlərinin müəyyənləşdirilməsi zərurətini yaratdı. Bu sahədə elmi tədqiqatın aparılması qeyd olunan zərurətlə bağlıdır. Tədqiqat prosesi sistemli yanaşma və müqayisəli təhlil metodologiyası əsasında həyata keçirilmişdir. Tədqiqatla müəyyən olunmuşdur ki, “hüquqi şəxs” terminindən ilk dəfə Alman hüquq elmində “juristische person” ifadəsi qismində istifadə edilmişdir. Bununla yanaşı, da bəllidir ki, “hüquqi şəxs” anlayışı ilə əhatə edilən məzmun və mahiyyət qədim Roma hüququndan başlayaraq müasir dövrə qədər özünün formalaşma mərhələlərini keçmişdir. Hüquqi şəxslərin inzibati məsuliyyətinin xüsusiyyətləri məhz bu təkamül prosesindən bəhrələnmişdir.

Qədim Roma hüququnda hüquqi şəxs kateqoriyası mövcud olmasa da, Marsian, Alfen, Ulpian kimi hüquqşünaslar bəzən mülkiyyətin ayrı-ayrı şəxslərə deyil, onların birliklərinə mənsub olmasını ifadə edirdilər. Onlar, hətta korporasiyalarla (“universitas”) ortaqlıqlar (“societas”) arasındakı fərqlərin izahını da verməyə çalışırdılar. “XII Cədvəl qanunu” korporasiya, kollegiya və assosiasiyaların yaradılması sərbəstliyini təsbit etmişdir. Bununla yanaşı, hüquqi şəxslərdə iradə mövcudluğu tanınmamış, ona görə də onların delikt qabiliyyətli olması inkar olunmuşdur. Bu təşkilatlar hüquq subyekti kimi tanınmadığından, onların işlərini fiziki şəxslər icra etmişdir.

Sonrakı dövrdə feodal-natural təsərrüfatın tamamilə qapalı və istehsalın şəxsi istehlaka xidmət etdiyi bir sistemdə hüquqi şəxslərin formalaşması prosesi nisbətən zəifləmişdir.

Lakin kapitalist münasibətlərinin formalaşması və genişlənməsi, milli və beynəlxalq bazarların yaranması, rəqabətin güclənməsi dövrünü əhatə edən XIX əsrin II yarısından etibarən bazar subyektləri öz imkanlarını birləşdirərək fəaliyyət göstərmək zərurətilə üzləşlilər. Nəticədə, milli, regional və beynəlxalq səviyyədə bir sıra təsərrüfat və peşə birlikləri meydana gəldi ki, bunların da ən məşhurları ticarət kompaniyaları idi.

Məhz bu dövrdən başlayaraq Alman və Fransız hüquqşünasları Girke, Dernburg, Salleyl, İerinq, Savinyi və s. tərəfindən hüquqi şəxslərin müasir dövrdə tədqiqat obyektinə çevrilmiş nəzəriyyələrinin əsası qoyulmuşdur.

Hüquqi şəxslərin mahiyyəti 150 ildən artıq bir müddətdir ki, müxtəlif nəzəriyyələrlə izah olunur. Lakin müasir hüquq elmində “hüquqi şəxslər” probleminin bu aspektlərdə qruplaşdırılaraq araşdırılması məqsədə uyğun hesab edilir:

1. *Hüquqi şəxs anlayışı və onun əsas əlamətləri:*

Burada tədqiqat predmeti hüquqi şəxslərin mahiyyəti, funksiyaları, tarixi inkişaf yolu, onlar haqqında yaranmış nəzəriyyələr və onları xarakterizə edən əsas əlamətlərdir.

Hüquqi şəxslərin əlamətləri dedikdə, ona məxsus olan ələ daxili xüsusiyyətlər başa düşülür ki, həmin xüsusiyyətlər əsasında müvafiq qurum mülki hüququn subyekti kimi tanınır. Bu əlamətlərə aşağıdakılar aiddir:

a) *Təşkilati vahidlik.* Təşkilati vahidlik dedikdə, hüquqi şəxsin öz mənafeələrini həyata keçirmək üçün yaratdığı idarəetmə orqanları və funksional bölmələrə malik olmasında ifadə olunan daxili strukturu başa düşülür. Ölkə qanunvericiliyinə görə hüquqi şəxslər mülki hüquq və vəzifələri öz orqanları vasitəsilə əldə edirlər.

b) Hüquqi şəxsin fəaliyyətinin mövcud qanunvericiliklə tənzimlənməsi.

c) Müstəqil əmlak sahibliyi. Hüquqi şəxs öz nizamnaməsində göstərdiyi məqsədlərə nail olmaq, mülki dövriyyədə müəyyən öhdəliklər götürə bilmək üçün təbii ki, ayrıca əmlaka və ya əmlak müstəqilliyinə malik olmalıdır.

2. Hüquqi şəxslərin hüquq subyektivliyi və onların yaradılması:

Bu baxımdan hüquqi şəxslərin hüquq subyektivliyi problemi, onun əsas elementləri, hüquqi şəxslərin yaradılması və indiyədək mövcud olan əsas yaradılma sistemləri, ölkəmizdə geniş şəkildə tətbiq edilən qeydiyyatlı sistemin xarakteri və əsas prosedurları araşdırılır.

Hüquqi şəxslərin mülki dövriyyədə iştirakının ilkin şərtlərindən biri onların mülki hüquq subyektivliyinə malik olmalarıdır.

Hüquqi şəxsin mülki hüquq subyektivliyi dedikdə, hüquqi şəxsin mülki hüququn subyekti olmaq üçün sosial-hüquqi imkanı və ya qabiliyyəti başa düşülür. Hüquqi şəxslərin mülki hüquq subyektivliyi fiziki şəxslərin hüquq subyektivliyindən fərqli olaraq universal deyil, xüsusi xarakter daşıyır. Çünki bu subyektivlik qanunvericilik və onun nizamnaməsi ilə müəyyən çərçivəyə salınır. Hüquqi şəxslərin hüquq subyektivliyi aşağıdakı elementlərdən ibarətdir: hüquq qabiliyyəti, fəaliyyət qabiliyyəti, delikt qabiliyyəti və transdelikt qabiliyyəti.

Hüquqi şəxslərin mülki hüquq qabiliyyəti, onların mülki hüquqlara malik olmaq və mülki vəzifələr daşımaq qabiliyyətini ifadə edir. Məzmun etibarilə onların sahib ola biləcəkləri mülki hüquq və vəzifələrin məcmusudur. Fiziki şəxslərdə insan anadan olduğu andan bu qabiliyyəti əldə etdiyi və onlarda universal xarakter daşdığı halda, hüquqi şəxslərdə bu xüsusi (məqsədli) xarakter daşımaqla onlar dövlət qeydiyyatına alındığı andan əldə edilir. Bəzi fəaliyyət növləri sahəsində isə onlar xüsusi lisenziya alaraq mülki hüquq və vəzifələr əldə edirlər ki, bunlar da müddətli və xüsusi dövlət rüsumunu ödəməklə əldə olunur. Ölkəmizdə bu fəaliyyət sahələrinin siyahısı və onların əldə edilməsi ilə bağlı qaydalar ayrıca prezident fərmanı ilə tənzimlənir.

Hüquqi şəxslərin mülki fəaliyyət qabiliyyəti dedikdə, onların öz hərəkətləri ilə mülki hüquqlar əldə etmək, həyata keçirmək və özü üçün mülki vəzifələr yaratmaq, icra etmək qabiliyyəti başa düşülür. Fiziki şəxslərdə tam fəaliyyət qabiliyyəti əldə edilməsi ilə bağlı 18 yaşa çatmaq kimi bir məhdudiyyət qoyulduğu halda, hüquqi şəxslər üçün belə bir məhdudiyyət yoxdur. Ümumi şəkildə belə qəbul edilir ki, onların fəaliyyət qabiliyyəti də, hüquq qabiliyyəti kimi dövlət qeydiyyatından keçdikləri andan əldə edilmiş sayılır.

Mülki hüquqda hüquqi şəxslərin delikt qabiliyyəti dedikdə, onların öz hərəkətlərinə görə müstəqil surətdə mülki-hüquqi məsuliyyət daşımaq qabiliyyəti nəzərdə tutulur. Fiziki şəxslərin belə imkanları üçün müəyyən yaş məhdudiyyəti nəzərdə tutulsa da, hüquqi şəxslərdə belə məhdudiyyət yoxdur və onlar qeydiyyata alındıqları andan həm də delikt qabiliyyətli sayılır.

Hüquqi şəxslərin transdelikt qabiliyyəti. Hüquqi şəxslər mülki dövriyyədə iştirak edərkən bütün hüquq və vəzifələri təkcə özləri üçün deyil, münasibətlərin digər subyektləri üçün də əldə edirlər. Bu özünü nümayəndəlik, vasitəçilik kimi bir sıra fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı daha qabarıq göstərir. Məhz hüquqi şəxslərin transdelikt qabiliyyəti dedikdə, onların öz hərəkətləri ilə başqaları üçün hüquq və vəzifələr yaratmaq qabiliyyəti nəzərdə tutulur.

3. Hüquqi şəxslərin yaradılması və fəaliyyətinə xitam verilməsi:

Burada hüquqi şəxslərin yaradılması və xitamı anlayışı, əsas səbəbləri, məcburi və könüllü əsasları, hüquqda mövcud olan xitam üsulları, bu zaman qarşıya çıxan hüquq və vəzifələrin varisliyi məsələləri, bir xitam üsulu kimi hüquqi şəxslərin ləğvi, ləğvetmə zamanı kreditorlarla hesablaşma-

lar və ümumilikdə ləğvetmə proseduru və s. kimi məsələlər mövcud qanunvericiliyimiz əsasında izah edilir.

Hüquqi şəxslərin yaradılmasının birinci və lakin yeganə olmayan məqsədi iqtisadi xeyirin əldə olunmasıdır. Hüquqi şəxslərin ayrıca növləri kommersiya xeyri əldə etmək üçün yaradılır, “başqa növlü” tələbatlarının ödənilməsinə xidmət edir: mədəni-maarif işinin aparılması, dini ayinlərin və vicdan azadlığının həyata keçirilməsi, özünün peşə maraqlarının müdafiəsi və s., başqa sözlə qeyri-kommersiya hüquqi şəxsləri sosial funksiya həyata keçirirlər, öz iştirakçılarının hüquqlarının reallaşdırılması üçün şərait yaradır.

İnzibati məsuliyyət üçün də bu faktor vacib əhəmiyyət kəsb edir, çünki inzibati cəzaların əmlak həcmi hüquqi şəxsin əmlakının həcmi, onun nizamnamə kapitalı ilə məhdudlaşır.

4. Hüquqi şəxslərin təsnifatı:

Bu aspektdən çıxış edilməklə, hüquqi şəxslər müxtəlif meyarlar əsasında qruplaşdırılır. Beləliklə, hüquqi şəxsin hüquqi konstruksiyası təkcə sahibkarlıq riskini deyil, həm də inzibati məsuliyyətin həcmi sərhəddini müəyyən etməyə imkan verir.

Hüquqi şəxslərin əlamətlərini qanunverici onun ayrı-ayrı təşkilati-hüquqi formalarını səciyyələndirməklə verir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin məqsədlərindən çıxış edərək hüquqi şəxslər olan təsərrüfat subyektləri, öz fəaliyyətinin əsas məqsədi gəlir əldə etmək olan (kommersiya) təşkilatları və belə məqsədi olmayan və alınan gəliri iştirakçılar arasında bölünməyən təşkilatlara (qeyri-kommersiya) ayrılır.

Beləliklə, hüquqi şəxslər (təşkilatlar) yaradılma məqsədlərindən və təşkilati-hüquqi formalarından asılı olaraq belə qruplaşdırılır:

1. Kommersiya təşkilatları olan hüquqi şəxslər: tam ortaqlıqlar, inamda olan ortaqlıqlar, açıq səhmdar cəmiyyətlər, qapalı səhmdar cəmiyyətlər, məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlər, əlavə məsuliyyətli cəmiyyətlər, istehsalat kooperativləri, kəndli təsərrüfatları (fermerlər), unitar müəssisələr, təsərrüfat aparılması hüququna əsaslanan unitar müəssisələr, operativ idarəetmə hüququnu əsaslanan unitar müəssisələr, törəmə unitar müəssisələr.

2. Qeyri-kommersiya təşkilatları olan hüquqi şəxslər: istehlak kooperativləri, ictimai və dini təşkilatlar (birliklər) ictimai hərəkatlar, fondlar, müəssisələr, dövlət kooperasiyaları, ictimai orqanlar, qeyri-kommersiya tərəf müqabililiyi, muxtar qeyri-kommersiya təşkilatları, hüquqi şəxslər birliyi (assosiasiyalar və birliklər), kəndli (fermer) təsərrüfatları assosiasiyaları, ərazi ictimai özünüidarələri, mənzil mülkiyyətçiləri ortaqlıqları, bağ, bostançılıq və ya bağçılıq ortaqlıqları.

Hüquqi şəxslərə təyin olunan inzibati cəzaların əksəriyyəti (xəbərdarlıq və fəaliyyətin inzibati qaydada dayandırılması istisna olmaqla) əmlak xarakteri daşıyır, deməli, qeyri-kommersiya təşkilatının inzibati hüquq pozuntusuna görə inzibati məsuliyyətə cəlb olunması ehtimalını azaldır.

Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, qeyri-kommersiya təşkilatının inzibati məsuliyyətə cəlb olunması istisna edilmir.

Ümumilikdə, hüquqi şəxslərə – müəyyən bir məqsədi reallaşdırılmaq üçün vətəndaşların müstəqil bir varlıq halında əmlakla birgə təşkilatlandığı, mövcud hüquq sistemi tərəfindən hüquq və vəzifələrə sahib olmaq səlahiyyəti təsbit edilmiş birliyi qismində yanaşılması onların mahiyyətini daha dəqiq ifadə edir.

Hüquqi şəxsləri hal-hazırda səciyyələndirən bu əlamətlər Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 43-cü maddəsində öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Mülki qanunvericiliyinə görə, hüquqi şəxs qanunla müəyyənləşdirilən qaydada dövlət qeydiyyatından keçmiş, xüsusi yaradılmış elə bir qurumdur ki, mülkiyyətinə də ayrıca əmlakı vardır, öz öhdəlikləri üçün bu əmlaka cavabdehdir, öz adından əmlak və şəxsi qeyri-əmlak hüquqları əldə etmək və həyata keçirmək, vəzifələr daşımaq, məhkəmədə iddiaçı və ya cavabdeh olmaq hüququna malikdir. Hüquqi şəxsin müstəqil balansı olmalıdır [2, s.43].

Hüquqi şəxslər məzmun və mahiyyət etibarilə bir reallıq kimi ictimai münasibətlərdə, o cümlədən mülki dövriyyədə, eləcə də hüquq münasibətlərində iştirak etməklə müvafiq hüquqlar əldə

edir və vəzifələr daşıyır. Bu prosesdə hüquqi məsuliyyət münasibət iştirakçılarının davranışını tənzimləyən hüquqi mexanizm kimi çıxış edir.

Beynəlxalq səviyyədə hüquqi şəxslərin məsuliyyətinə dair məsələ ilk dəfə ikinci dünya müharibəsindən sonra meydana gəldi.

Beləliklə, bir çox ölkələrin daxili qanunvericiliyi ilə, eləcə də beynəlxalq hüquqla hüquqi şəxs publik-delikt münasibətlərin subyekti və publik-hüquqi məsuliyyətin subyekti qismində tanındı.

İnzibati məsuliyyət hüquqi məsuliyyətin müstəqil bir növü olduğuna görə, “hüquqi məsuliyyət”, eləcə də inzibati “məsuliyyət” anlayışlarının məzmununun təhlilini aparmaq, hüquqi məsuliyyətin tərkibində inzibati məsuliyyətin yerini təyin etmək zəruridir.

Tanınmış hüquqşünas alim S.S.Alekseyev hüquqi məsuliyyətə belə tərif verir: “Hüquqi məsuliyyət-təqsirli şəxsə hüquqpozma törətdiyinə görə dövlət məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsidir. Hüquqi məsuliyyət hüquqpozmanın ictimai mühakiməsi, onun davranışının sosial və mənəvi qüsurluluğu ilə bağlıdır” [3, s.101].

Digər hüquqşünas tanınmış alim O.M.Yakuba yazır: “Məsuliyyət hüquqi mənada bütün hallarda qüvvədə olan hüquq normalarının pozulmasına görə təqsirli üçün xeyirsiz nəticələri ehtiva edir [5, s.69].

İnzibati məsuliyyət dedikdə, hüquqpozma törətmiş şəxsə tətbiq edilən bütün inzibati-hüquqi təsir vasitələri başa düşülməlidir. Bu tədbirlər hüquqpozma törədilən andan yaranan və obyektiv mövcud olan hüquq münasibətində reallaşırlar. İnzibati məsuliyyət zaman çərçivəsində baş verən və inzibati hüquqpozmalar haqqında icraatın əsas mərhələlərini əhatə edən inzibati prosessual hüquq-qoruyucu mexanizmdir.

İnzibati məsuliyyətin əlamətlərini D.N.Baxrax belə təqdim edir: “İnzibati məsuliyyət – hüquqi məsuliyyətin elə bir xüsusi növüdür ki, ona sonuncunun bütün əlamətləri (o hüquq normaları əsasında hüquq normalarının pozulmasına görə yaranır, səlahiyyətli orqanların aktlarında konkretləşdirilir, dövlət məcburetməsi ilə əlaqədardır) mənsubdur. Digər tərəfdən inzibati məsuliyyət inzibati məcburetmənin tərkib hissəsidir və onun bütün xassələrinə malikdir: funksional hakimiyyətin subyektləri tərəfindən qeyri-xidməti təbəçilik çərçivəsində həyata keçirilir, inzibati məsuliyyətin əsasını inzibati hüquqpozma təşkil edir, inzibati tənbehlərin ona səlahiyyətli orqan, məhkəmə və ya vəzifəli şəxs tərəfindən tətbiqindən ibarətdir, inzibati məsuliyyətə cəlb etmənin xüsusi qaydası mövcuddur, hüquq normaları ilə nizamlanır [4, s.87].

Beləliklə, tədqiqat nəticəsində hüquqi şəxslərin inzibati məsuliyyətinin bir sıra səciyyəvi cəhətlərə malik olması müəyyən edilir.

1. Hüquqi şəxslərin inzibati və mülki hüquq subyektliyində fərqliliyin mövcud olması.

Bu səbəbdən, dini qurumların, beynəlxalq təşkilatların, hüquqi şəxslərin filiallarının və nümayəndəliklərinin inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsinin mümkün olmaması. Demək olar ki, inzibati hüquq normalarına uyğun olmayan davranışa görə bu cür qurumların məsuliyyətinin müstəsna meyarı onların fəaliyyətinin qadağan edilməsidir.

Əksinə, dövlət qeydiyyatının olması tələb olunmayan, Mülki Məcəllədə hüquqi şəxs qismində birbaşa qeyd olunan, hətta bu keyfiyyətdə təsbit olunmayan, lakin qanunvericiliyin digər aktları əsasında bu statusu əldə etmiş publik-hüquqi qurumlar inzibati məsuliyyətin subyektlərinə aid edilir. Belə ki, həmkarlar ittifaqlarının, siyasi partiyaların, dövlət və bələdiyyə müəssisələrinin hüquqi şəxs qismində qeydiyyatı tələb olunmur, lakin mülki dövryyənin tamhüquqlu müstəqil iştirakçıları kimi inzibati məsuliyyətə cəlb oluna bilərlər.

İcra hakimiyyəti orqanları, seçki komissiyaları və s. müvafiq qanunlara əsasən delikt qabiliyyətlidir.

1. Hüquqi şəxslərə qarşı İnzibati Xətalər Məcəlləsində nəzərdə tutulan cəzaların ancaq bir neçə növü, yəni xəbərdarlıq, cərimə, inzibati xəta predmetinin müsadirəsi tətbiq edilə bilər.

2. İnzibati Xətalər Məcəlləsində hüquqi şəxslər üçün inzibati deliktə görə sanksiyalara dair ciddi istisnalar mövcuddur. Hüquqi şəxslərə qarşı inzibati həbs tətbiq edilə bilməz.

3. Ümumi qaydaya görə, inzibati məsuliyyət ancaq *Inzibati Xətalər Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində* özünün obyektiv əlamətlərinin unikal səciyyəsi əsasında konkret əməl birbaşa inzibati cəzalandırılan kimi təsvir ediliyi halda inzibati məsuliyyət meydana gəlir. Belə ki, bütün inzibati xətalərin bir qismi hüquqi şəxslər tərəfindən törədilə bilməz.

Hüquqi şəxslərin inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsinin xüsusiyyəti kimi hüquqi şəxslər tərəfindən inzibati qanunun pozulmasının nəticələrinin fiziki və vəzifəli şəxslər tərəfindən bu qanunun pozulması nəticələrindən daha ağır olmasına dair ümumi yanaşma meylinin mövcudluğudur. Bu əsasən özünü eyni inzibati hüquqpozmaya görə hüquqi şəxslərə tətbiq edilən cərimə sanksiyalarının daha böyük həcmdə olmalarında özünü göstərir.

4. Bir inzibati hüquq pozuntusu əməlinə görə hüquqi şəxsin inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi bu inzibati hüquq pozuntusunu törədilməsində təqsirli olan fiziki şəxsi, eləcə də vəzifəli şəxsi inzibati məsuliyyətdən azad etmir. Qeyd olunur ki, bu qayda ədalət prinsipinə əsaslanır: Hər kəs öz təqsirinin dərəcəsinə uyğun məsuliyyət daşmalıdır. Hüquqi şəxsin məsuliyyətə cəlb olunmasına səbəb olan əməl törətmiş vəzifəli şəxsin, eləcə də təşkilatın hər hansı təqsirli fiziki şəxsinin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi, hüquqi şəxsi həmin hüquqpozmaya görə inzibati məsuliyyətdən azad etməyə əsas vermir. Bu zaman həm hüquqi şəxsin, həm də vəzifəli və fiziki şəxslərin təqsirli olmasının müəyyən olunması çox vacibdir.

Bir sıra görkəmli hüquqşünas alimlər iki müstəqil məsuliyyət növü olan cinayət məsuliyyəti ilə inzibati məsuliyyətin qeyri-hüquqi birləşdirilməsi nəticəsində hüquq pozuntularının inzibati-cinayət hüquq pozuntusuna çevrilməsi konsepsiyasını kəskin tənqid edirlər.

5. Hüquqi şəxsin, fiziki şəxsdən fərqli olaraq, yenidən təşkili mümkün olduğundan, onun yenedən təşkili zamanı inzibati məsuliyyətinin xüsusiyyətlərinə diqqət yetirilir.

Hüquqi şəxsin bölünməsi, eləcə də hüquqi şəxsin tərkibindən bir və ya bir neçə hüquqi şəxsin ayrılması zamanı inzibati hüquqpozmaya görə inzibati məsuliyyətə, bölünmə balansına uyğun olaraq, bağlanmış əqdlər və əmlak üzrə hüquq və vəzifələr ötürülmüş hüquqi şəxs cəlb edilir. Hüquqi şəxsin bir növündən digər növünə çevrilməsi zamanı törədilmiş hüquqpozmaya görə inzibati məsuliyyətə yeni yaradılmış hüquqi şəxs cəlb edilir.

Bir neçə hüquqi şəxsin birləşdirilməsi halında inzibati məsuliyyətə yeni yaradılmış hüquqi şəxs cəlb edilir. Hüquqi şəxsin başqa hüquqi şəxsə qoşulması zamanı inzibati hüquqpozmaya görə inzibati məsuliyyətə başqa hüquqi şəxsə qoşulmuş hüquqi şəxs cəlb edilir.

Yuxarıda sadalanan hallarda inzibati məsuliyyətə cəlb olunma zamanı məsuliyyətə cəlb olunan hüquqi şəxsin tərkibindəki hüquqi şəxslərin inzibati hüquq pozuntusunun törədilməsinə dair əvvəlcədən məlumatlı olub-olmaması əhəmiyyət kəsb etmir.

6. Fiziki şəxsin inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsinin hüquqi şəxsin inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsindən fundamental fərqi subyektin təsiri konsepsiyası və onun təzahürü, yəni hüquqi şəxsin təqsirinin əlamətləri məcmusunda görünür. Şəxsin öz törətdiyi əmələ və onun nəticələrinə psixi münasibəti kimi qiymətləndirilən ənənəvi dərkedilmə, hüquqi şəxs üçün qəbul olunmazdır.

Hal-hazırda təqsirin mövcudluğu təşkilatın məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün mütləq şərt hesab edilmir. Əgər hüquqa zidd davranışın səbəbi son zərurət olmamışdursa, hüquqa zidd davranışın özü inzibati tənbehin tətbiq edilməsi üçün kifayətedici hesab edilir. Təşkilatlara təqsirsizlik prezumpsiyası tətbiq edilmir və əgər norma pozulmuşdursa, təşkilat təqsirsizliyini sübut etməlidir.

Bununla yanaşı, hüquqi şəxslərin inzibati məsuliyyətinin səciyyəvi prosessual cəhətləri də mövcuddur. Belə ki, bu işlərə baxılmasının prosessual əsasını protokol deyil, yoxlama haqqında akt təşkil edir.

Beləliklə, tədqiqat nəticəsində müəyyən olunur ki, hüquqi şəxslərin inzibati məsuliyyətinin səciyyəvi cəhətləri və xüsusiyyətləri hüquqi şəxslərin mahiyyətindən, əlamətlərindən, hüquq münasibətlərində onların iştirakının əhəmiyyətindən, müvafiq hüquq sistemində hüquqi şəxs anlayışı ilə əhatə olunan konkret məzmunundan, müvafiq dövrdə inzibati məsuliyyətin vəzifələrindən asılı olaraq formalaşır və müstəqil amil kimi hüquqi tənzimləmə prosesinə əhəmiyyətli təsir göstərir.

Açar sözlər: hüquqi şəxs, təşkilati vahidlik, hüquq subyektliyi, hüquqa zidd davranış, inzibati məsuliyyət

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası. Bakı: 2012, 24 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı: 2001, 615 s.
3. Алексеев С.С. Государство и право. Начальный курс. М.: Юрид. Литература, 1996 г. 192 с.
4. Бахрах Д.Н. Административная ответственность граждан в СССР. Учеб. пособие. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989, 204 с.
5. Якуба О.М. Административная ответственность. Юрид. Литература, М.: 1972 г. 152 с.

Шерафеддин Шерифов

ОСОБЕННОСТИ И ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ

Резюме

Данная статья посвящена исследованию характерных черт и особенностей административно-правовой ответственности юридических лиц. Автор рассматривает характерные черты и особенности административно-правовой ответственности юридических лиц как самостоятельный фактор в системе правоотношений и применении правовых норм. Придерживается мнение о том, что характерные черты и особенности административно-правовой ответственности юридических лиц вытекают из сущности, признаков, значения их участия в правовых отношениях, из конкретного содержания, аккумулируемого понятием юридическое лицо в соответствующей правовой системе, задач административной ответственности в зависимости от соответствующего периода.

Ключевые слова: юридическое лицо, организационное единство, правосубъектность, противоправное поведение, административная ответственность

Sharafaddin Sharifov

CHARACTERISTICS AND FEATURES OF THE ADMINISTRATIVE LIABILITY OF LEGAL PERSONS

Summary

Characteristics and features of the administrative liability of legal persons are investigated as an independent factor in the system of legal relations and in the application of legal norms. According to the author, characteristics and features of the administrative liability of legal persons are formed depending on the essence of legal persons, the importance of their participation in the legal relations, the concrete content covered with the concept of a legal person in the legal system, the positions of administrative liability in the respective period and have a significant impact on the process of legal regulation.

Keywords: legal person, organizational unity, legal personality, unlawful conduct, administrative liability